

Ролята на родителите в ранната диагностика на деца с нарушения

Ранната диагностика на деца с комуникативни нарушения до голяма степен зависи от **инициативата**, която родителите поемат, за да се консултират със специалист, когато забележат нещо обезпокоително в хода на детското развитие. В. Матанова отбелязва, че „разбирането на естествените и очакваните за възрастта проблеми на развитието ни позволяват да идентифицираме поведение и умения, които са допустими за даден етап от развитието, но са обезпокояващи за друг етап“. Ето защо от съществено значение е доколко родителите са запознати с етапите на ранното детско развитие, за да могат да предприемат нужните действия при наличието на значително отклонение от нормата.

РОДИТЕЛИ, ВЪЗПРЕПЯТСТВАЩИ РАННАТА ДИАГНОСТИКА

Очакването на появата на нов член в семейството поражда трепетни чувства у повечето бъдещи родители. Те се радват, вълнуват, копнеят бременността да се развие благоприятно и да завърши с раждането на едно живо и здраво дете, на което да посветят цялата си любов и грижа. Кроят планове за неговото развитие, предначертават в мислите си начина, по който желаят да премине житейският му път.

За съжаление, обаче, не винаги нещата се случват така, както ги виждаме в представите си. По пътя към тъй бленуваното щастие понякога ни застигат непредвидени обстоятелства, които могат да ограбят щастието ни, особено когато засягат най-скъпото в живота ни — нашето дете. В такива

случаи се оказва вярно твърдението на Дж. Алтшулер, че „балансът между признаването на различието и на онова, което се счита за нормално, е най-голямото предизвикателство към родителстването на болно дете. В случите, в които семейството успява да изгради адаптивни модели за справяне, благополучието на всички членове се увеличава.“

За съжаление обаче много от родителите трудно приемат разрушаването на идеалния образ, който са си изградили за детето. Първоначално те отказват да признаят истината, отричайки дълго съществуването на проблема, надявайки се, че нещата все някак ще се оправят от само себе си. П. Тонев определя това поведение като „естествена защитна реакция — колкото повече се крие и по-малко бъде забелязван проблемът на детето от съседите и хората изобщо, толкова по-добре!“ Описвайки поведението на такива родители, В. Матанова допуска, че по този начин те „като че ли се щадят от допълнителни психотравми и съзнателно избягват получаването на допълнителна информация за етиологията и прогнозата на нарушенията. Този род родители много трудно се мотивират за участие в терапевтичния процес и трудно осъзнават необходимостта от него“.

Макар че първоначалната реакция на отрицание е нормална, твърде дългото negliжиране на проблема възпрепятства навременната диагностика и води до загубата на ценно време, което в много случаи се оказва решаващо за ранното овладяване на нарушението още при първите му прояви чрез назначаването на подходяща терапия.

Отричането на нарушението може да се корени и в чувството на срам, което измъчва родителите. Срам от това, че са се провалили като родители! Срам от това какво ще си помислят и ще кажат хората! В. Матанова споделя, че е „свикнала“ с това близките да изказват благодарността си за оказаната помощ „на четири очи, за да не разберат другите. Защото стигмата по отношение на такива деца и семейства е всекидневие. Изоляцията им води до още по-голямо неприемане, до възпроизвеждане и даже създаване на митове и грешни концепции за тях.“ Провеждайки изследване сред родители на деца със синдром на Аспергер, Б. Мицева например установява, че „за съжаление има и родители на деца с аутистични разстройства, които отказват да попълнят въпросника (въпреки че той е анонимен), като заявяват, че не желаят да се знае, че детето им има такова разстройство“.

За някои родители чувството за вина се оказва твърде тежък товар. Трескавото търсене на причините за нарушението при тях е свързано с понасяне на горчивото чувство на самообвинението, че са сбъркали някъде, че е можело по някакъв начин да предотвратят случилото се. Според В. Матанова „това чувство на вина се подсилва и от битуващото погрешно мнение, че голяма част от нарушенията в развитието имат наследствен характер“. Това от своя страна подсилва у тях тревогата от раждане на други деца в

семейството със същото нарушение. Ето защо някои двойки се отказват от перспективата да станат отново родители.

Понякога за съжаление приемането на детето такова, каквото е, се оказва непосилна задача за родителите и те абдикират от отговорността да полагат нужните грижи за него. М. Димитрова и В. Боянова описват случая на момиче, което на двегодишна възраст бива диагностицирано с детски аутизъм. „Родителите са силно обезпокоени, постепенно дезинвестират детето, потапяйки се в работа. То е оставено на грижите на баба си.“ Не са малко и случаите на деца с комуникативни нарушения, които биват изоставяни за отглеждане в домове за деца, лишени от родителска грижа, далече от погледите на хората.

П. Тонев обобщава причините за този необоснован срам, криене и чувство на вина и обреченост от много родители по следния начин:

- Наличие на дисхармония в света на младите родители относно очакването за естественото „бездефектно“ родово продължение и развитие.
- Нарушаване на изградената представа за „идеалното дете“.
- Доминиращо терзание „Защо точно в нашето семейство се случи?“, „Дали ние не носим някаква вина?“
- Преживяване като най-смустващ фактът, че проблемът не се решава „от раз“ с някаква бърза методика, чудотворно лекарство, или модерна апаратура, а напротив, терапията се оказва продължителен процес, който не дава категорична прогноза за крайния резултат.
- Свързване на говорното разстройство на деца с нормален интелект със съмнения за някои умствени увреждания.
- Липса на нагласа у родителите да жертват от времето и енергия си за работа с детето.
- Нежелание на родителите да разкрият и споделят пред лекаря или логопеда всичко, свързано с комуникативните затруднения на детето си.
- Наличие на страх и срам какво ще си помислят и кажат съседите, познатите и колегите за малкото дете.
- Възприемане на посещенията при логопед като не много авторитетни за репутацията на семейството.

Каквито и да са причините, които стоят в основата на трудното приемане на детското нарушение, едно е ясно — колкото по-бързо родителите се отърсят от негативните емоции, толкова по-лесно ще признаят проблема, ще приемат реалността и ще мобилизират силите си, за да откликнат на

нуждите на детето. А те до голяма степен са свързани с това да се потърси своевременно специализирана помощ, тъй като ранната диагностика е от първостепенно значение за започването на подходяща терапия, която в редица случаи е решаваща за добрата прогноза за по-нататъшно развитие на детето. По този начин не се губи „безценно време, и то точно в т.нар сензитивни периоди на развитие, в които корекцията, компенсацията и възстановяването са с най-добър ефект“.

РОДИТЕЛИ, ИНИЦИИРАЩИ РАННАТА ДИАГНОСТИКА

Раждането на дете в семейството е свързано с поемането на голяма отговорност от страна на родителите — отговорността да осигурят грижите, от които то се нуждае, за да се развива добре във физическо, психическо и емоционално отношение. Много от родителите, особено тези, които за пръв път стават такива, са изправени пред множество въпроси относно детското развитие, на които търсят отговор от различни източници — близки и приятели, специалисти, книги за отглеждане и възпитание на децата, телевизия, интернет и други. Според М. Манова „позитивното родителско отношение означава да погледнем на детето цялостно, във всичките му аспекти на развитие, както и да имаме знания за етапите на детското развитие и за границите на нормалното поведение“. Ето защо получаването на надеждна информация относно етапите в детското развитие е важно условие, за да могат родителите да разпознаят първите признаци на отклонение от нормата и да инициират ранна диагностика на комуникативните нарушения.

Ранното детство е обект на засилено внимание от страна на педиатрите. Провеждането на редовни консултации — всеки месец през първата година и на три месеца през втората година — е необходимо за извършването на компетентна оценка на физическото и нервно-психическо развитие на детето. В някои случаи обаче времето, което се отделя за това, се оказва недостатъчно, за да се обхванат всички области от развитието на детето. Отчитането на „мерките и теглилките“ понякога измества ползрението на педиатрите от тъй важните в този период въпроси относно езиково-говорното развитие на детето. За съжаление трябва да отчетем и факта, че понякога, дори родителите да споделят притесненията си относно закъсняващото проговаряне на детето, се намират педиатри, които да ги успокоят, че и това ще стане, „когато му дойде времето“. И тъй като по отношение на детското развитие „времето“ за усвояване на нужните за възрастта умения не е твърде разтегливо понятие, а се вмества в точно определени граници, е добре родителите да бъдат информирани какви са те, за да могат навреме да получат компетентна помощ в случай на значително изоставане. В противен случай „разбирането, че детето ще „израсте“

проблема с възрастта, може само да го предпази от своевременно получаване на адекватна помощ“.

Голяма част от децата в ранна детска възраст биват отглеждани в домашни условия. Семейната среда е мястото, където ден след ден, още от самото си раждане, те демонстрират всеки необходим и очакван напредък в своето развитие. Родителите, които в повечето случаи са най-близо до децата си в тези основополагащи моменти от живота им, разполагат с уникалната възможност, а и отговорност, да наблюдават всяка тяхна стъпка по пътя към изграждането им като пълноценни личности. Именно позицията на близки наблюдатели превръща родителите в незаменим помощник в навременното откриване и диагностициране на деца с нарушения в развитието. За тази цел обаче е необходимо те да са запознати с основните показатели на ранното детско развитие, за да могат да разпознаят тези от тях, които не са удовлетворени и които свидетелстват за наличието на евентуално нарушение.

Кои основни показатели могат да наблюдават родителите у своето дете, за да са сигурни, че са налице типичните за възрастта водещи прояви, чрез реализирането на които се осъществява цялостният процес на развитието? Т. Татъзов подробно описва „универсалните психични промени, които са характерни за всички нормално развиващи се деца в периода на ранното им детство (с цел) родителите, в достъпна форма и език, да се запознаят със сложните психични механизми, функции и процеси, които се проявяват в развитието и формират поведението на тяхното дете“.

Благодарение на надеждната информация, която получават относно ранното детско развитие, родителите могат да следят за първи прояви на нарушения, които според Т. Татъзов биват демонстрирани като:

- Затруднения във формирането на дадени психични функции.
- Неравномерно развитие на отделни функции.
- Регрес (временно или по-устойчиво) връщане на психичните функции на по-предишен етап на развитие.
- Незавършеност на отделни етапи на развитието.
- Разпад на психичните функции.

Във връзка езиково-говорното развитие на детето ще е от полза родителите да бъдат запознати със основни критерии за довербално и начално вербално развитие, систематизирани от Е. М. Маслюкова. Повече за показателите за езиково-говорното развитие може да [прочетете тук](#).

Родителите трябва да имат предвид, че консултацията със специалист е наложителна, когато детето изостава от сроковете за нормална проява на определен показател с повече от 6 месеца. По отношение на езика и говора

тук се имат предвид деца на 1,6 м. с 2–3 думи в активния си речник, деца на 2–2,6 м., които още не говорят или употребяват под 20 думи, или деца на 3,6–4,6 м., които говорят малко, неясно и аграматично.

Тъй като езиково–говорните нарушения не отшумяват спонтанно, е от значение дали родителите навреме ще потърсят помощта на специалист, като така ще улеснят процеса на ранна диагностика. Това е важно, защото комуникативните нарушения в детска възраст не просто създават затруднения в общуването, а „се отразяват негативно върху психиката изобщо, междуличностните отношения, училищната, професионалната, социалната реализация, могат да имат неблагоприятен ефект в дългосрочен план и да рефлектират негативно върху училищните умения или върху възможностите за упражняване на речевите професии“.

Показатели за оценка на езиково-говорното развитие

Във връзка езиково–говорното развитие на детето ще е от полза родителите да бъдат запознати със следните основни критерии за довербално и начално вербално развитие, систематизирани от Е. М. Маслюкова:

- **1 месец:** Реакция на съсредоточаване при речево общуване с детето.
- **2 месеца:** Усмивка при общуване. Детето има живо лицево изражение, напълно разумен поглед, произнася единични звуци.
- **3 месеца:** Комплекс на оживление при общуването с възрастни, гукане.
- **4 месеца:** Детето силно крещи или се смее, активизира се при игра. Диференциран комплекс на оживление. Смях. Реагира на глас или друг звук извън зрителното поле, обръща се към него.
- **5 месеца:** Диференциация на насочен звук, напевно гукане, реакция на интонация.
- **6 месеца:** Лепет. Детето „мучи“ и „бръмчи“, изпуска мехурчета с уста, провежда „разговор“ с играчките и хората.
- **7 месеца:** Готовност за съвместна игрова дейност. Реакция на ориентация по звънец. Казва „мам–мам“, особено силно произнася някои гласни – „а–а–а“, „о–о–о“, „у–у–у“.
- **8 месеца:** Реакция на непознато лице. Детето произнася срички от типа „да“, „ба“, „га“, „ка“.

- **9 месеца:** Общуване с помощта на жестове. Игра „пляс–пляс ръчички“. Имитира кашлица, цъкане с език и гр. Показва, че знае името си. Казва „па– па“, „ба–ба“, без да влага смисъл.
- **10 месеца:** Ситуационно разбиране на насочена реч, предметно–действено общуване с възрастни. Използва 1–2 лепетни гуми, „разгадани“ при съотнасяне към ситуацията, и съзнателни несловесни сигнали за насочване на вниманието на възрастния към определен обект.
- **11 месеца:** Използва 3 лепетни гуми, съотносими с обект или действие. Казва „мама“, „тати“ с разбиране.
- **12 месеца:** Използва 3–4 лепетни гуми със съотнасяне. Разбира проста инструкция, допълнена с жестове.
- **13 месеца:** Казва поне 4–5 гуми.
- **14 месеца:** Употребява 4–6 гуми, включително звукоподражания. Гледа към познат предмет, за който се говори в момента.
- **15 месеца:** Речниковият запас се увеличава и вече е от 6 до 10 гуми, включително звукоподражания. Детето разбира проста инструкция без жестове. „Говори“ на свой език, разглежда картинки в книжка.
- **18 месеца:** Показва една част на тялото. Има речников запас от около 15–20 гуми и звукоподражания. Когато го питат, показва на картина куче, дете и гр.
- **21 месеца:** Показва три части на тялото и има запас от 20 гуми. Начало на фразата от 2 гуми. Повтаря названията на предмети. На картинка показва 6– 9 от 10 предмета.
- **24 месеца:** Показва пет части на тялото и разбира двуетапна инструкция. Назовава три предмета на сюжетна картина. Активният речник е от около 50 гуми. Започва да използва изречения от 2 гуми.
- **30 месеца:** Употребява правилно личните местоимения, минало време, множествено число. Употребява названия на цветове, като назовава правилно един цвят. Повтаря две цифри в правилна последователност, има понятие за „едно“. Следва двустепенни словесни инструкции.
- **36 месеца:** Речниковият запас е от 250 гуми. Използва изречения от 3 гуми, владее множествено число на съществителните и глаголите. Казва името, пола и възрастта си. Разбира значението на 3 прости предлога (изпълнява инструкции от типа

„сложи кубчето под чашката“, „сложи кубчето в кутията“). Казва стихчета, употребява прости разширени изречения и владее кратка монологична реч (разказва приказка). Правилно сравнява размери (по-голямо и по-малко). Говори за себе си в първо лице единствено число.

- **42 месеца:** Разбира противоположни аналогии, като отговаря правилно на два от три въпроса. Употребява поне едно прилагателно при разказ по сюжетна картина, правилно назовава 3 от 4 цвята.
- **48 месеца:** Разказва за онова, което е нарисувало или направило, може да обясни какво е студ, умора, глад, да разкаже свързано случка.